

ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНОЇ ЗІРКОСТІ У ПЕРШОКЛАСНИКІВ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА СИСТЕМА ВПРАВ

С. П. Олійник, О. В. Халчанська

Розглянуто основи формування грамотного письма, описано систему вправ із розвитку правописної зіркості у першокласників.

Ключові слова: правописна зіркість, осмислене письмо за зразком, графічний образ слова, звукові аналітико-синтетичні вправи.

Олейник С. П., Халчанская А. В. Формирование правописной зоркости у первоклассников: экспериментальная система упражнений

Рассмотрены основы формирования грамотного письма, описана система упражнений по формированию правописной зоркости у первоклассников.

Ключевые слова: правописная зоркость, осмысленное письмо по образцу, графический образ слова, звуковые аналитико-синтетические упражнения.

Oliynik S. P., Khalchanska O. V. Vigilant Spelling Training for the First Grade Students: Experimental System of Exercises

Paper describes the basics of training to literate writing and a system of exercise for training vigilant spelling of the first grade students.

Keywords: vigilant spelling, intelligent writing on the pattern, graphic image of a word, phonetic analytic&synthetic exercises.

Навчання української мови в сучасній початковій школі у світлі вимог Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.), Концепції мовної освіти, компетентнісного підходу як методологічної основи формування загальної початкової освіти спрямоване на опанування учнями всіх видів мовленнєвої діяльності, основ культури усного й писемного мовлення, базових умінь і навичок використання мови в різних сферах і ситуаціях спілкування. Підвалини цих знань забезпечуються у початковій школі, завдання якої, крім інших, – закласти у навчальній підготовці молодших школярів основу грамотного письма.

Аналіз науково-методичної літератури засвідчив увагу вчених до різних аспектів навчання орфографії в школі, зокрема, системи роботи над орфографічними помилками (О. Біляев), над орфоєпією як одним із засобів розвитку у молодших школярів орфографічної грамотності (М. Вашуленко); взаємозв'язку між орфоєпією й орфографією української мо-

ви, шляхів формування правописної і вимовної грамотності учнів в умовах місцевого діалекту (Л. Симоненкова); удосконалення орфографічної грамотності старшокласників на основі вміння співвідносити орфограму з відповідним принципом українського правопису (Л. Райська); лінгводидактичних основ вироблення орфографічних умінь і навичок під час вивчення фонетики (О. Караман); навчання української орфографії на заняттях із будови слова й словотвору в школах із російською мовою навчання (С. Яворська); системи орфографічних вправ під час вивчення частин мови (О. Антончук); формування у молодших школярів орфографічних умінь і навичок на основі знань про фонетичну і графічну системи української мови (Н. Грона).

Визначальним умінням, яке обумовлене навчальною програмою і яке має бути сформоване на початковому етапі навчання мови, є "орфографічна і пунктуаційна зіркість", тобто здатність бачити в тексті особливості графічної форми слова, помі-

Олійник Світлана Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Халчанська Олександра Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

чати пунктуаційні знаки у простих випадках, усвідомлювати їх роль у реченні, а також самостійно виправляти допущені помилки, зіставляючи написане зі зразком [10, с. 16].

Ці навички можуть бути вдосконалені у процесі виконання першокласниками експериментальної системи вправ, розробленої нами, що ґрунтується на застосуванні дібраних текстів, усталених виразів, українських народних прислів'їв, приказок, загадок, лічилок, скоромовок, примовок, потішок, колядок, римівок, пісень, у яких відображаються особливості матеріальної і духовної культури народу, національного характеру, готує молодших школярів до усвідомлення правописних дій як основи вироблення навичок орфографічної і пунктуаційної пильності.

Запропонована система вправ апробована в низці шкіл м. Полтави та Полтавської області і довела свою ефективність, що надає нам право рекомендувати її усім учителям початкової школи. Окрім опису вправ, подаємо рекомендації та аналіз наших спостережень за їх виконанням учнями у ході апробації системи вправ в окремих загальноосвітніх школах м. Полтави та Полтавської області.

Система вправ складається з двох груп. По-перше, це пропедевтичні вправи, при проведенні яких пропонуємо спиратися на відомі у методиці навчання молодших школярів види усних і письмових робіт, що використовуються в навчанні грамоти й орфографії.

Наше завдання полягало в тому, щоб вибрати з великого арсеналу вправ такі, що відповідають віковим особливостям дітей і змісту роботи при навчанні першокласників грамотно писати. Деякі запропоновані нами завдання доцільно вводити в навчальний процес на ігровій основі, як це рекомендується сучасною методикою навчання учнів початкових класів, зокрема шестирічних школярів. Зрозуміло, що залежить це від змісту вправи-завдання, адже відомо, що відповідно до навчальної мети, яку ставить перед собою учитель, вправи поділяються на такі, що готують до виконання орфографічних чи пунктуаційних дій, і такі, які виконують допоміжну роль у розвитку навички грамотного письма. І це нами враховувалося. До перших із них ми визнали за доцільне віднести і застосувати на практиці вправи на орфоепічне промовляння, звукові аналітико-синтетичні вправи, моделювання речень, складів, коректуру.

Вправи другої групи виконують допоміжну роль, але вони безпосередньо пов'язані з виробленням навичок грамотного письма. Ідеться перш за все про збагачення активного словника учнів і розвиток:

– зорового сприймання як фактора довільного запам'ятовування графічних образів слів;

– уваги;

– пам'яті.

Пропедевтичні вправи. Робота над словом, словосполученням чи реченням починається з найбільш простого і доступного дітям – прочитати їх так, як вони записані, дотримуючись орфоепічних вимог. Перед учнем ставиться завдання: побачити те, що написано, і відтворити голосом, тобто координувати вміння бачити і промовити бачене. Це завдання надзвичайно важливе. Промовляння сприяє набуттю навичок уважно розглядати графічний образ слова, запам'ятовувати послідовність розміщення букв у слові і слів у словосполученні чи реченні. Тому першим етапом роботи над письмом за зразком, починаючи із запису складів, стає прочитування слів. Ця вимога є істотною передумовою запам'ятовування орфографічних образів слів.

Фіксуванню орфографічного образу сприяє також повторне читання, яке можна застосовувати одразу після першого прочитання зразка. Якщо ж такий прийом не застосований, то повторно учні читатимуть зразок під час подальшої роботи. До нього діти звернуться ще раз, коли складатимуть моделі слів чи речень, а потім повторюватимуть їх, читаючи складами те, що будуть записувати. Отже, у процесі кількарядового промовляння слова, словосполучення чи речення зорова і мовленнєво-рухова пам'ять школярів фіксує орфографічне відтворення слів.

Природно, прочитування зразка має здійснюватися відповідно до норм вимови. Для першокласників єдиною орфоепічною вимовою стає правильне артикулювання звуків української літературної мови. Спостереження свідчать, що, читаючи, діти досить часто припускаються неточності проговорювання звуків, хоч, здавалося б, цього не повинно бути, адже їхня щоденна мова – українська, оточення українськомовне. Проте не можна не враховувати у навчанні рідної мови впливу діалектного оточення, який проявляється і у формуванні лексичного запасу дітей, і в набутті артикуляційної бази. Відомо, наприклад, що у слобожанських говірках, у багатьох говірках Полтавської області (а в експериментальних класах навчаються школярі – представники саме цих говорів) спостерігається, наприклад, м'яка вимова звука [ч]. Узвичаєна учнями така вимова негативно позначається на освоєнні орфографії: вони пишуть *i* після *ч* замість *и* у словах типу *читати*, навіть ставлять *ь*, наприклад, "чього". Це було засвідчено нами в процесі ознайомлення з орфографічною грамотністю уч-

нів загальноосвітніх шкіл міста Полтави та Полтавської області.

Дослідження артикуляційної бази дітей дошкільного віку показало, що у переважній більшості молодші школярі не вміють артикулювати звук [ф]. Орфоепічне промовляння набуває особливої ваги насамперед у роботі над словами з такими звуками.

Також списування слів за Зошитом для письма [3; 6], на основі якого починається і проводиться осмислене письмо за зразком, орієнтоване на слова, у яких написання збігається з вимовою. Проте для першокласників складність становить читання буквосполучень *дж* і *дз*, поєднання букв на позначення приголосних з *і*, правильне визначення звукового значення букв *я, ю, є* в різних позиціях тощо. Так, при списуванні першого речення "Алла ловила Аліну" (Зошит № 1, с. 34) [3] діти можуть помилитися у вимові приголосних у слові "Аліну". Слід бути пильним і при читанні речень "Іван і Ніна на ниві. Он Інна" (Зошит № 1, с. 43) [6], зокрема, у проговорюванні імен "Ніна" й "Інна", у першому з яких другий склад має вигляд "на", а в другому – "нна", що має відображення при написанні цих слів. Це теж викликає потребу окремо зупинитися на роз'ясненні "секретів" української графіки, щоб діти усвідомили особливості відтворення окремих звуків на письмі. Отже, робота над орфоепічним прочитуванням речень у букварний період, як і надалі, підпорядковується досягненню важливого завдання початкової школи – виробленню в школярів артикуляційної бази української літературної мови і ознайомленню зі специфікою української графіки, що мала вираження у відомому твердженні про деяку невідповідність між вимовою і написанням. З такою невідповідністю ознайомлюються уже першокласники: це і співвідношення звука [дз] та буквосполучення *дз*, це і вживання букви *щ* для передачі двох звуків [ш] і [ч], це і різне прочитування букв *я, ю, є*.

Цілеспрямоване проведення орфоепічних завдань у школах Полтави та Полтавської області було заздалегідь сплановане. Бралось до уваги, що окремого розгляду заслуговують приголосний [г], шиплячий звук [ч], африкати [дж], [дз], [дз']. Зумовлено це тим, що, як показав аналіз усного мовлення учнів, у їхній артикуляційній базі є відхилення від літературної норми саме у вимові перерахованих звуків.

Відповідно до порядку вивчення звуків – букв, передбаченого Букварем і Зошитом для письма, планується виконання вправ: на вимову звуків [г], [ч], [ф], [дз], [дж], на тверду вимову губних [в], [м], [п] перед [й]. Опрацювання цього ма-

теріалу здійснюється за Зошитом № 2 для письма. З метою вироблення виразної артикуляції голосних використовуються скоромовки, чистомовки, українські народні прислів'я, приказки, загадки, лічилки, примовки, потішки, колядки, римівки, пісеньки, ігри.

Практикуються вправи не тільки на вимову ізольованого звука чи сполук звуків, а й вимову їх у слові. Наприклад, щоб навчити дітей правильно вимовляти твердий [ч], пропонується робити це окремо і в сполученні з голосними: [а, о, у, е, и], а також у структурі слів: у кінці слова (ніч, річ), перед голосними [а, о, у, е, и] (час, чоловік, чути, чесний, читанка). Робота над вимовою цього звука продовжувалася і на уроці, під час якого вивчалось написання букви щ (Щ). Учні вправляються у вимові звука [ч] у сполучі з [ш] у словах: дощ, кущ, щока, щука, щавель, пищик, щелепа. Для вивчення кожного звука вчитель добирає вправи-завдання. Наприклад, перед вивченням звуків [г], [г'] передбачаються вправи (залежно від підготовки учнів) на зразок такої:

г	г
Гава вспая на ганку І сиділа там до ранку. Вранці гуси пробігали, Гаву з ганку проганяли. <i>(Г. Чубач)</i>	Грім гуркоче за горою, Грім гуркоче над рікою, Гуси з луку йдуть додому – Не бояться того грому. <i>(Г. Чубач)</i>

Учні за вчителем повторюють слова: голуб – ганок, гуси – гудзик, береги – дзига, круги – гирлига, ворог – гуля, сніг – гедзь, пиріг – агрус. Потім вивчаються скоромовки: "Годувала гава гавенят на ганку"; "У сіренької горлички туркотливе горлечко".

Із метою вироблення виразної артикуляції голосних використовуються чистомовки і скоромовки. Наприклад:

На, на, на – рідна сторона.
Но, но, но – відкрий-но вікно.
Ни, ни, ни – летять кажани.
Ні, ні, ні – дрова у вогні.

Можна запропонувати гру-конкурс "Хто швидше скаже скоромовку":

Великі мурахи
Грالی в шахи.
Маленькі мурашки –
У шашки.*(Г. Чубач)*

Вивчається на вибір чистомовка та скоромовка на тверду вимову [ч]:

Ча, ча, ча – ми пограєм у "квача".
Чу, чу, чу – всім спечу по калачу.
Че, че, че – підстав товаришу плече.
Чи, чи, чи – дочці печиво спечи.
Ач, ач, ач – чарівний калач.
Уч, уч, уч – чарівний обруч.
Еч, еч, еч – у мечоносця гарний меч.

Ич, ич, ич – сів у човен королич.
Ходить чапля чап-чалап.
На обід шукає жаб.
Може, й рибку десь знайде.
Чап-чалап – це чапля йде! (Г. Чубач)

Чубатий качур кряче качці:
Ти чудо бачила чи ні?
До річки човен мчав на тачці,
По річці – тачка на човні! (Г. Чубач)

Вправа на тверду вимову [р] наприкінці слова. Учні за вчителем повторюють чистомовку:

ар, ар, ар – славний квітникар;
ір, ір, ір – візьми перевір;
ур, ур, ур – високий мур;
яр, яр, яр – відмінний кресляр;
ар, ар, ар – цікавий буквар.

Завдання – доповнити вірш словами, у яких [р] вимовляється твердо наприкінці слова:

Як закінчуєш слова:
"Р" завжди твердий вживай;
Вчить читати нас буквар,
На воротах – воротар,
Все запише секретар,
Назве дати календар,
Лікар хворого лікує.
Кухар тістечка готує,
Слюсар зробить інвентар,
Вийде в поле плугатар. (А. Свашенко)

Учням пропонуються загадки, на які вони за командою вчителя хором говорять відгадки:

Ні звір, ні птиця, а хвіст, як спиця. (Комар);

Дірок багато, а нема куди вилізти. (Ятір);
Є у хаті рахівник,
Дні рахує цілий рік.
В нього кожен день-деньочок
Має цифру і листочок,
А як вечір надійде,
Той листочок упаде. (Календар);
Не спортсмен, не чоловік,
А на лижах цілий вік.
Землю рие, а не звір,
У труді він богатир. (Екскаватор).

Пропонуємо вивчити напам'ять одну із скоромовок на вимову [ж]. При цьому звертається увага на дзвінку вимову [ж] перед глухим [к]:

Жатка жваво жито жне,
Жатку жнець не дожене.

Обережний жовтий жук
З жита виліз на межу.

Жив собі дід Сажка,
На ньому була синя сермя'жка,
На голові шапочка,
Під носом капочка,
На серм'яжці латочка.

Чи хороша моя казочка? (Народна творчість)

У всіх випадках вправи супроводжуються зразковою вимовою вчителя, яку учні намагаються наслідувати.

Зрозуміло, наслідуванням не обмежується навчання правильно артикулювати звуки. Учителі демонструють і словесно описують роботу мовних органів, наприклад, при навчанні дітей вимовляти губно-зубний щілинний звук [ф], але до показу артикуляції звуків вдаємося лише тоді, коли у звукотворенні беруть участь мовні органи, за роботою яких учні можуть спостерігати. Тому не варто пояснювати дітям, як утворюються звуки [дж] чи [дз] або звуки [г] чи [г']; їх творення не піддається візуальному спостереженню. Досвід свідчить, що учні на слух успішно оволодівають вимовою цих звуків. Проте показом вимови можна виправити неправильне артикулювання деякими учнями звука [с] як міжзубного, у той час як цей звук є зубним.

Проведена нами експериментальна апробація доводить, що виконання орфоепічних вправ позитивно впливає на правильне прочитування слів, словосполучень, речень – першої вимоги осмисленого письма за зразком. Паралельно з орфоепічним промовлянням систематично застосовуються звукові аналітико-синтетичні вправи, що є невід'ємним компонентом навчання дітей грамоти. Тому не випадково навчальні книги першокласників (Буквар і Зошит для письма) включають майже в кожен урок завдання на звуковий і звуко-буквений аналіз слів.

Проводячи експериментальну апробацію системи вправ у школах Полтави та Полтавської області, ми не передбачали особливих завдань звукового аналізу слів. Учителям було рекомендовано:

- ♦ аналізувати звуковий склад слова, домагатися від учнів нормативної вимови кожного звука, розуміння невідповідності між вимовою звука і його передачею на письмі (у випадках передачі африкатів, сполучень [йа], [йе], [йу], [йї], [шч];

- ♦ навчити учнів уміння визначати наголошені склади шляхом застосування прийому подовження голосного, що не зумовлює спотворення семантики слова.

Поряд із завданням – побудувати звукову модель слова – першокласники у класах, що мають комп'ютери, виконували вправи на дисплеї комп'ютера: після з'ясування звукового складу слів учні перекодовували звуки в букви.

Експериментальна апробація також засвідчила, що використання комп'ютера в навчанні першокласників – не розвага, а важливий засіб вироблення уваги до записування вимовленого, що має суттєву роль у набутті умінь осмисленого письма за зразком.

У навчанні дітей усвідомленого списування цілих речень важливо розвинути

навичку усвідомити зміст фрази на основі розуміння кожного її слова. Розвитку такого уміння сприяють вправи на моделювання речень і слів. Ідеться про вміння учнів складати модель речення на тому етапі, коли вони освоюють "секрети" письма: кожне слово пишеться окремо одне від одного, маленькі слова слід писати окремо від великих слів, у кінці речення ставиться певний розділовий знак.

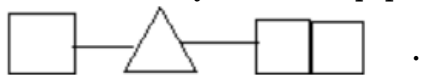
Вправи з моделювання речень. Моделювання речень як вид вправи вводиться з перших уроків списування речень. В експериментальних класах педагог використовує будову моделі речення, працюючи з дітьми над списуванням речення "Ми у мами" [1 с. 30].

Оскільки це був урок ознайомлення дітей із вимогами осмисленого письма за зразком, на якому необхідно було продемонструвати і складові моделі, було вирішено запропонувати учням не спрощену модель типу:

а ускладнену на зразок:

Такий вигляд моделі речення дає змогу здійснювати на цих же зразках складове моделювання. Так, речення "Ми у мами" остаточно набуває такої форми моделі:

На цьому уроці школярі лише ознайомилися з тим, що перш ніж розпочати списування, необхідно зрозуміти зміст речення, уявити його складові частини. При закріпленні цих вимог треба покладатися на подальшу роботу, яка повинна стати одним із важливих чинників підготовки першокласників до усвідомленого письма за зразком. Досягти цього можна при умові виконання послідовних операцій, що згодом стануть для учня елементами алгоритму письма за зразком.

Так, готуючись до списування речення "Прилетіли у село лелеки" (Зошит № 1, с. 49) [3], учні мають виконати підготовчі дії, зокрема моделювання речення. Починають, звичайно, з прочитування речення. Вимоги до читання: дотримуватися пауз між словами, правильно наголошувати склади. Залежно від підготовки дітей речення можна прочитати кілька разів. Варто запитати, чи знають школярі птаха, якого називають лелекою (цей птах у говірках української мови іменується по-різному). Після цього складається модель речення.

Складання моделі речення – не кінцевий етап у роботі. Після складання моде-

лі речення учні мають повторити його, спираючись на модель.

Наступний етап моделювання – робота над складовою моделлю речення, яка здійснюється у такій послідовності:

- ◆ читається речення;
- ◆ визначається кількість слів у ньому;
- ◆ встановлюються склади у словах;
- ◆ записується складова модель речення;
- ◆ визначаються наголошені склади.

Як приклад можна навести передачу речення "У Оксани калина": за моделлю вимовляються слова за складами. Моделювання сприяє усвідомленню змісту речення, його будови, розвитку уваги. Кількаразове повторення речення з розбивкою на слова чи з виділенням складів допомагає запам'ятати орфографічний образ слів.

Коректурні вправи. Варто запропонувати коректурні вправи, під якими розуміємо порівняння правильного і неправильного графічного образу слів. Завдання цього типу можуть бути як на орфографічну, так і на семантичну коректуру. Матеріал для коректури може бути різний: склади, слова, речення. Ураховуючи нестійкість уваги молодших школярів, не слід спочатку рекомендувати слова або речення, що містять більше ніж одну помилку.

Першокласникам пропонуються такі завдання:

Завдання 1. Підкреслити склади, слова, записані до риски.

Мам | Мам, мим, мем, мім, мам, мам, мим, мім;

На | Но, ни, ни, на, ан, ни, не, ні, на, на; Ніла | Ніла, ніла, Нла, Ніли, Ніла, Ніло, Ніла;

Дош | дош, доч, дошч, дощ, досш, дощ, дои, дощ;

Дзвінко | двінко, дзвінко, дзвіно, дзвінк, дзвінко.

Ця вправа може використовуватися на всіх уроках написання букв відповідно до порядку їх розташування в Зошиті для письма. У нашому переліку подано зразки можливих варіантів. Кількість неправильно написаних складів може бути різною (залежно від підготовки учнів). Поєднання букв добирається до відповідних уроків, на яких вивчається буква. Виконання цього завдання може бути спрямоване на вироблення навички вимовляти сполуки приголосних із голосним [i].

Завдання 2. Порівнюючи слова із зразком, підкреслити правильно записані слова.

Зразок: гайок яблуко щавель;
гайк йяблуко щавель;
гайок яблуко шщавель;
гайок яблуко щавел;
гайок яблуки щавель;
гйок яблуко шавель;

гайок яблуко щавель.

Завдання 3. Порівнюючи речення із зразком, знайдіть і виправте помилки.

Цю вправу бажано вводити в другому півріччі, коли першокласники опрацьовують матеріал Зошита № 1 із друкованою основою. Для аналізу пропонується, як правило, одне речення. Перед виконанням учитель пояснює послідовність зіставлення. На дошці два записи:

№ 1. Зразок	№ 2
У Оксанки і Оленки сани.	У Оксанки і оленки сани.

Порядок зіставлення такий:

- ♦ прочитайте речення зразка (№ 1);
- ♦ прочитайте речення під номером 2;
- ♦ з'ясуйте, чи немає пропущених слів;
- ♦ поділіть слова в обох реченнях на склади;
- ♦ читаючи кожне слово (спочатку першого речення, а потім другого), позначайте дужкою склади;
- ♦ порівняйте речення № 2 з реченням № 1; якщо знайдете помилку, виправте її.

Отже, після здійснення перевірки запис повинен мати такий вигляд:

№ 1. Зразок	№ 2
У Оксанки і Оленки сани.	У Оксанки і оленки сани.

№ 1. Зразок	№ 2
У Оксанки і Оленки сани.	У Оксанки і оленки сани.
Котик мив лапки.	котик мив лапки.
У садку Дмитрик і Даринка.	У садку дмитрик і Даринка.
Над ставком летіли лелеки.	Під ставком летіли лелеки.
По садочку ходить літо.	По садочку ходит літо.
У солом'янім брелі.	У солом'янім брелі.
Бринить, співає наша мова.	Бринит, співе наша мова.
Чарує, тишить і п'янить.	Чарує, тишиє і п'янить.
Пташка красна своїм пір'ям, а людина – знанням.	Пташка красна свом пір'ям, а людина – знанням.
Яке зів'язчко, таке й сім'язчко.	Яке зів'язчко, таке й сім'язчко.

Вправи на коректуру стимулюють формування навички самоконтролю. Водночас вони розвивають увагу. Що ж до освоєння вимог осмисленого письма за зразком, то такі завдання сприяють запам'ятовуванню кроків алгоритму, таких як поділ слів на склади, читання їх і виділення дужками.

Допоміжні вправи. Для розвитку у першокласників правописної зірності важливо також використовувати вправи, які виконують допоміжну роль, проте безпосередньо пов'язані з виробленням навичок грамотного письма.

Наведемо приклади таких вправ.

Завдання 1. На дошці розміщено малюнки. Учитель пропонує уважно розглянути їх (подивитися на них 15 секунд), потім закриває дошку. Допускаються різні варіанти.

Подаємо один із зразків:

Верблюд, квітка, відро, замок, ручка, жабка, гриб.

На перших уроках не бажано подавати велику кількість малюнків. Можна почати з трьох-чотирьох.

Учням пропонується розкласти картки, на яких написані назви предметів і істот, у такій послідовності, у якій вони були розміщені на дошці (при цьому учитель відкриває дошку) і порівняти набори карток.

Якщо були учні, які помилилися у розміщенні карток, вправа повторюється з іншим набором (але меншою кількістю) карток, щоб усі учні стали переможцями.

Картки з написом слів можна по-різному використовувати: для звуко-буквеного аналізу слів (квітка), для визначення наголосу (замок), для орфоепічного проговорування (верблюди) тощо.

Завдання 2. На дошці записані речення або текст, наприклад: *"Сміються в сонці золотому річки, і села, і поля" (О. Олесь). "Шевченко – найславніший поет України. Він співець неповторної природи"*.

Спочатку учитель читає речення чи текст, потім діти. Можна використовувати мовчазне і голосне читання. Після цього дошка закривається. Учням роздають картки з реченням або текстом, у яких пропущені слова. Дається завдання відновити текст. За кожне відновлене слово учень одержує 1 бал. Виграє той, хто набирає найбільшу кількість балів.

Завдання 3. Учні пропонується намальоване на першому малюнку поєднання геометричних фігур, яке треба знайти на другому малюнку. Підкреслити його олівцем.

Завдання 4. Картки, у верхній частині яких написані різні поєднання з чотирьох букв (великі друковані, великі рукописні і малі рукописні), розкладаються перед учнем. Картка № 1 кладеться лицьовою стороною. Учитель пропонує уважно подивитися і визначити, який порядок розташування букв (див. картку № 1, верхню частину), а потім таке поєднання букв знайти в рядку букв, написаних унизу карток. Аналогічна робота проводиться з картками № 2, 3.

Розвиткові уваги, пам'яті сприяють також вправи, що будуються на основі сприйняття змісту речення. Наприклад, із речень вибрати слова, що відповідають малюнку, і записати його. Варіанти вправ залежать від рівня засвоєння учнями письма та мети, яку вчитель планує досягти на уроці. Відповідно до цього доби-

Верхня частина картки	Картка № 1
Рядок букв, написаних внизу картки: АПКН	ПАПКНСМЛА

раються слова і речення. Ось кілька варіантів:

(На малюнку зображені діти, які на санчатах спускаються з гори): Зима і сніг. Діти на санчатах. Осіннє сонце.

(Малюнок із зображенням жовтого листя): Зів'ялі квіти. Сяють зорі. Жовте листя.

Висновок. Запропонована система різноманітних навчальних вправ готує першокласників до усвідомленого написання зразка. Кількість і характер завдань на кожному уроці визначаються рівнем засвоєння дітьми техніки читання, письма та залежать від загального їх розвитку. Проте на одному уроці рекомендуємо застосовувати різні вправи: орфоепічне проговорювання, вправу-гру, коректуру, роботу з дисплеєм, завдання на увагу, моделювання речення, звуковий аналіз слова, поділ слів на склади тощо.

Формування осмисленого письма за зразком не обмежується дидактичними завданнями, що лише готують дітей до такого виду списування. Уведення в навчання першокласників вправ, які мають на меті готувати учнів до засвоєння алгоритму осмисленого письма за зразком, не виключає використання інших усних чи письмових завдань, що традиційно застосовуються вчителями. Це – і словниковий слуховий диктант, і зоровий диктант, і малюнковий диктант, і зорово-слуховий диктант. Застосування різноманітних вправ не самоціль, а засіб, за допомогою якого в учнів розвивається правописна зіркість, тобто увага до орфограми як основної одиниці орфографічно грамотного письма.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко М. С. Буквар : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2012. – 152 с.
2. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 кл. : посіб. для вчителя / М. С. Вашуленко. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2012. – 224 с.
3. Вашуленко О. В. Зошит для письма № 1, № 2 : навч. посібник для 1 кл. / О. В. Вашуленко, О. Ю. Прищепя. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2012. – 64 с.
4. Даценко О. А. Методика формування правописних навичок у першокласників : навч.-метод. посіб. / О. А. Даценко, С. П. Олійник. – Полтава, 2002. – 96 с.

5. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – № 18 (594), травень. – 45с.

6. Захарійчук М. Д. Зошит з навчання грамоти та розвитку мовлення : у 2-х частинах / М. Д. Захарійчук. – К. : Грамота, 2012. – 96 с.

7. Захарійчук М. Д. Буквар : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. Д. Захарійчук, В. О. Науменко. – К. : Грамота, 2012. – 176 с.

8. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.

9. Методика викладання української мови : навч. посіб. / за ред. С. І. Дорошенка. – К. : Вища школа, 1992. – С. 197-234.

10. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2011. – 392 с.

Цитувати: Олійник С. П. Формування правописної зіркості у першокласників: експериментальна система вправ / С. П. Олійник, О. В. Халчанська // Постметодика. – 2013. – № 3. – С. 25-31.

© С. П. Олійник, О. В. Халчанська, 2013. Стаття надійшла в редакцію 3.10.2013 ■